

Pénzváltó Nikolett

Álomból rémálom? Az iraki kurd függetlenségi népszavazás margójára¹

A tanulmány a 2017. szeptember 25-én tartott iraki kurd függetlenségi népszavazást értékeli. Megvizsgálja a kurd döntés időzítése mögötti lehetséges motivációkat, valamint az iraki kormánynak a referendumra adott reakcióját. Az elemzés bemutatja, melyek azok a politikai és gazdasági okok, amelyek következtében a kurdok – végeredményét tekintve – vesztesként kerültek ki a népszavazási kezdeményezésből.

Kulcsszavak: Irak, kurdok, függetlenségi népszavazás, Kurdisztáni Regionális Kormányzat, vitatott hovatartozású területek

Pénzváltó Nikolett: From Dream to Nightmare? The Iraqi Kurdish Independence Referendum

The study evaluates the Iraqi Kurdish independence referendum which was held on 25 September 2017. It introduces the possible motivations behind the timing of the Kurds' decision and the Iraqi Government's response to the referendum. The analysis examines the political and economic factors which led to a very difficult situation for the Kurds after the referendum.

Keywords: Iraq, the Kurds, independence referendum, Kurdistan Regional Government, disputed territories

Bevezetés

Az Iszlám Állam fölött Moszulnál aratott katonai sikert követő felfokozott hangulatban, 2017. június 7-én az iraki Kurdisztáni Regionális Kormányzat (KRR) népszavazásért felelős felettes szerve bejelentette, hogy szeptember 25-én népszavazást rendeznek az iraki kurd régió, valamint a 2014 nyarán kurd ellenőrzés alá vont, úgynevezett „vitatott hovatartozású” területek² függetlenségéről.³ A népszavazáson a hivatalos kurd adatok szerint

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosító számú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

² Az úgynevezett „vitatott hovatartozású” területek három iraki kurd kormányzóság területét (Kirkuk, Ninive, Dijála) foglalják magukban. A történelmileg vegyes lakosságú (arab, kurd, türkmén, asszír) területeken a kőolaj 1920-as évekbeli felfedezése óta folyamatosnak tekinthetők a fegyveres összetűzések és az erőszakos telepítési politika, amivel mindegyik etnikum arra törekszik, hogy többséget alakítson ki. A 2005-ben elfogadott iraki alkotmány 140. cikke értelmében népszavazásnak kellene döntenie a területek hovatartozásáról, erre azonban mind a mai napig nem került sor.

³ Iraqi Kurds set date for independence referendum, [online], 2017. 06. 08. Forrás: Aljazeera.com [2017. 10. 24.].

72,6%-os részvétel mellett 92,7%-kal győztek a függetlenséget támogató „igen” szavazatok.⁴ Bár az iraki kurd politikai vezetés hangsúlyozta, hogy mindössze véleménynyilvánító népszavazásról van szó, ami nem jelenti a függetlenség egyoldalú kikiáltását, a referendumot követő napokban jogi és gazdasági ellenlépések sorozata indul meg a KRK ellen. Az iraki kormány e szankciók mellett három héttel a népszavazást követően úgy döntött, hogy katonai úton szerez érvényt akarátának, és a fegyveres erők alkalmazásával állítja vissza az „alkotmányos rendet” az „illegális” népszavazást követően. A kurd pesmerga harcosok – akik több mint három évig tartották ezeket a területeket az Iszlám Állammal szemben, miután az iraki fegyveres erők elmenekültek a területről – szinte puskalövés nélkül vonulnak vissza a szimbolikus jelentőségű („a kurd Jeruzsálem”) és kőolajban rendkívül gazdag (becslések szerint mintegy 20 milliárd hordó kőolajjal rendelkező), így a függetlenségi álomhoz elengedhetetlen Kirkukból. Mindeközben a kurdokkal szemben működésbe lépett egy korábban valószínűtlennek tűnő iraki, iráni és török összefogás is. A népszavazás politikai végeredménye: a kurdok gyengék, megosztottak és kiszolgáltatottak. Az erőviszonyok átalakulását jelzi az is, hogy október 25-én a kurdok bejelentették, készek felfüggeszteni a népszavazás eredményét, és nyílt párbeszédet kezdeni Bagdaddal.⁵ Felmerülhet a kérdés: mi történt, mi változott alg néhány hét alatt?

A világ egyik legnagyobb (mintegy 40 millió fős), saját állam nélküli nemzetét alkotó kurdok számára egy független állam létrehozása és fenntartása⁶ évszázados álom. Legközelebb ehhez a célhoz az iraki kurdok állnak, akik az öbölháború óta de facto, a 2004-es Átmeneti Közigazgatási Törvény elfogadása óta pedig de jure is széles körű politikai (arányos politikai képviselet Bagdadban, saját regionális kormányzat), gazdasági (a központi költségvetés bevételeinek 17%-a illeti őket), kulturális (a kurd hivatalos nyelv Irakban) és katonai (független katonai erejük a pesmerga) autonómiát élveznek a föderális berendezkedésű Irakon belül.⁷ A teljes függetlenség elérése előtt azonban mindig is komoly akadályok álltak a kurdok számára, amelyeket három fő csoportba sorolhatunk: 1. a külső hatalmak ellenállása (ide értve a bagdadi központi kormányt, valamint a jelentős kurd lakossággal rendelkező, ezért a kurd függetlenségi törekvések megakadályozásában alapérdekelte környező államokat: Törökországot, Iránt és Szíriát), illetve a nemzetközi támogatás hiánya; 2. belső megosztottság; 3. a függetlenség gazdasági alapjának hiánya.

⁴ 92.73% ‘yes’ for independence: preliminary official results, [online], 2017. 09. 27. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 24.]. A népszavazáson a hivatalos kurd adatok szerint 5 338 000 volt a szavazásra jogosultak száma (ebből 3 280 462-en élnek a KRK hivatalos határain belül, a többiek a vitatott területeken). A kurd, türkmén, arab és asszír nyelven feltett kérdés a következő volt: „Akarja-e Ön, hogy a Kurdisztáni Régió és a Régió adminisztratív határán kívüli kurdisztáni területek egy független állammá váljanak?” „Igen” és „Nem” válasz közül lehetett választani.

⁵ Kurdistan offers to ‘freeze’ results of independence referendum, engage in talks with Baghdad, [online], 2017. 10. 25. Forrás: E Kurd.net [2017. 10. 26.].

⁶ A 20. század folyamán jöttek létre kurd államformációk, ezek azonban mind röpké életűnek bizonyultak. Például: Ararát Köztársaság (1927), Kurdisztáni Királyság (1922–1924), Mahabádi Köztársaság (1946–1947).

⁷ Az öbölháborút követően, 1991-ben Észak-Irakban felállított repüléstilalmi övezeteknek (*Provide Comfort*, majd *Northern Watch*) és az amerikai támogatásnak kulcsszerepe volt abban, hogy a kurdok de facto autonómmá válhattak. Az Egyesült Államok 2003-as iraki beavatkozását követően autonómiájuk alkotmányos joggá vált. Erről az időszakról bővebben lásd: CSIKI Tamás: Érdekek, lehetőségek és stabilitás Észak-Irakban, [online], *Nemzet és Biztonság*, 4. évf., 2011/3, 15–27. o. [2017. 10. 24.].

Ezek azok a gyengeségek és hiányosságok, amelyek a külső szemlélők egy részét már a népszavazás előtt óvatosságra intették, és amelyek a népszavazás megtartását követően – bár függetlenségről még nincs szó – mind ki is ütözköztek, és a jelenlegi, kurd szempontból meglehetősen nehéz helyzethez vezettek. A következőkben e három pont mentén tekintjük át az elmúlt közel egy hónap eseményeit és a várható következményeket, egyben rámutatva a konfliktus több szintű (belső kurd szint, iraki szint, regionális szint) értelmezésének szükségességére. Az elemzést egy rövid értékelés, illetve kitekintés zárja.

Külső támogatás hiánya, külső hatalmak ellenállása – az iraki és a regionális szint

A kurd függetlenségi népszavazás szeptemberi megtartását – Izraelen kívül⁸ – egyetlen állam sem támogatja. Az iraki parlament szeptember 12-én utasította el a referendumot, ezután szeptember 18-án az iraki legfelsőbb bíróság elrendelte annak a felfüggesztését. Szeptember 24-én Bagdad már azt követelte a kurdoktól, hogy adják át az ellenőrzést a központi hatóságoknak a KRK határátkelői és repülőterei fölött.⁹ Az iraki, iráni és török külügyminiszter az ENSZ Közgyűlés alkalmával folytatott háromoldalú találkozóját követően szeptember 21-én közös nyilatkozatban ítélte el a kurd népszavazási kezdeményezést. A nyilatkozat a párbeszéd sürgetése mellett kiemelte, hogy kiáll Irak politikai egysége és területi integritása mellett, a tervezett népszavazás pedig nemcsak sérti az iraki alkotmányt, de további instabilitáshoz vezethet a régióban.¹⁰ Az említett államok külön-külön is több alkalommal hangot adtak ellenérzéseiknek. Törökország például hangsúlyozta, hogy a referendumot nemcsak elhalasztani, hanem végérvényesen törölni kell.¹¹ A népszavazás elhalasztásán dolgozott többek között az amerikai diplomácia is. Augusztus 11-én Rex Tillerson amerikai külügyminiszter telefonon beszélt Maszúd Barzánival, a KRK elnökével,¹² majd augusztus 22-én James Mattis amerikai védelmi miniszter utazott a kurd fővárosként számon tartott Erbilbe, és kérte a referendum elhalasztását. Aktív volt az elnöki különmegbízott, Brett McGurk is, aki több alkalommal is világossá tette az amerikai álláspontot a kérdésben.¹³ Az egyeztetések azonban nem vezettek eredményre, mint ahogyan a szeptember 14-én az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság és az ENSZ által közösen

⁸ Izrael hasznos potenciális szövetségést lát egy esetlegesen létrejövő önálló kurd államban az arab dominanciájú térségben, amely gyengítheti riválisait, illetve azok befolyását. Irak a többi arab államhoz hasonlóan nem ismeri el Izraelt, valamint részt vett ellene a blokádban. A KRK számára azonban Izrael kulcsfontosságú kereskedelmi partnerré, a kurd kóolaj egyik elsődleges felvásárlójává vált. Izraelnek nincsenek szerződésai az iraki olajra – az Egyesült Államokkal és Európával ellentétben –, így meglehetősen korlátozott következményekkel kell szembenéznie, ha Bagdad ellenérzéseit figyelmen kívül hagyva a kurdokkal üzletel.

⁹ Baghdad demands control over borders, oil on eve of referendum, [online], 2017. 09. 24. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 24.].

¹⁰ Turkey, Iraq and Iran agree to put pressure on KRG over independence referendum, [online], 2017. 09. 21. Forrás: Dailysabah.com [2017. 10. 24.].

¹¹ Turkish PM makes 'last call' to Barzani to cancel planned independence referendum, [online], 2017. 09. 15. Forrás: HurriyetDailyNews.com [2017. 10. 24.].

¹² Maher CHMAYTELLI: Iraq's Kurds stick to independence vote despite U.S. request to postpone it, [online], 2017. 08. 12. Forrás: Reuters.com [2017. 10. 24.].

¹³ Press Conference by Special Presidential Envoy McGurk in Erbil, Iraq, [online], 2017. 09. 14. Forrás: State.gov [2017. 10. 24.].

megfogalmazott tervezet sem, amelyben a referendum elhalasztásáért cserébe segítséget ígértek a kurdoknak a Bagdaddal folytatandó tárgyalási folyamatban.

A szavak mellett erődemonstrációkra is sor került. A törökök szeptember 18-án hadgyakorlatba kezdtek Şırnak tartományban, közvetlenül az iraki kurd határ mentén, amelynek részeként közel száz katonai járművel, zömében harckocsikkal vonultak fel.¹⁴ Emellett – a hadgyakorlattól függetlenül – korlátozott légcsepásokat is végrehajtottak Észak-Irakban.¹⁵ Irán szintén erősítette katonai jelenlétét az iraki határ mentén. A hírek többek között harckocsik, drónok, föld-levegő rakéták, illetve különleges műveleti erők telepítéséről, valamint az iráni hadgyakorlat részeként iraki kurd területre „áttevedt” tüzérségi lövedékekről számoltak be.¹⁶

A függetlenségi népszavazással szembeni elutasító nemzetközi magatartás a népszavazás után sem változott, bár a kurdok – akiknek tekintélye az Iszlám Állam elleni harc során Nyugaton igencsak megerősödött – rendkívül pozitív imidzsük miatt minden biznnyal reménykedtek ebben. A külső szereplők nem ismerték el a referendum eredményét.¹⁷ Ehelyett a KRK elleni koordinált fellépés következett be. Azonnali következményként Haider al-Abbádi iraki miniszterelnök a népszavazás estéjén kijárási tilalmat rendelt el Kirkukban, és az iraki parlament döntése alapján a „civil lakosság védelmére” hivatkozva katonai erőt vezényelt a vitatott területekre.¹⁸ Bár egy esetleges provokáció és a nyomában elszabaduló erőszak benne volt a levegőben, ekkor még nem került sor fegyveres összecsapásokra.

A következő hetekben jogi és gazdasági válaszlépések sora következett Bagdad részéről, amelyek végrehajtására Törökország és Irán támogatásával került sor. Első komolyabb lépésként szeptember 29-től az iraki kormány lezárta a kurd légteret a nemzetközi légiforgalom elől.¹⁹ Október 9-én Abbádi miniszterelnök elnökletével összeült az iraki Nemzetbiztonsági Tanács. Az ülést követően kibocsátott közleményükben bejelentették, hogy vizsgálatot indítanak a kurd olajbevételek ügyében, illetve azon tisztviselők ellen, akik „illegálisan monopolizálhatták” a piacot. A korrupció mértéke rendkívül jelentős a régióban, a rálátással rendelkezők több milliárd dollárnyi korrupcióban „eltűnt”, a kőolaj értékesítéséből származó pénzüsszegekről beszélnek.²⁰ Emellett a nyilatkozat arról is beszámolt, hogy összeállítottak egy listát azokról a kurd személyekről, akik ellen jogi lépéseket terveznek, részleteket azonban ezzel kapcsolatban nem közöltek. A bagdadi központi

¹⁴ Turkey launches military exercise near Iraqi border, [online], 2017. 09. 18. Forrás: Aa.com.tr [2017. 10. 24.].

¹⁵ Tuvan GUMRUKCU – Maher CHMAYTELLI: Turkish tanks drill on Iraqi border week before Kurdish vote, [online], 2017. 09. 18. Forrás: Reuters.com [2017. 10. 24.]. A török légcsepások a terrrorszervezetként számon tartott Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) észak-iraki állásai ellen irányultak. A 2007-ben aláírt török–iraki egyetértési memorandum, valamint terrorizmusellenes együttműködésről szóló megállapodás a törököknek e korlátozott műveletekre lényegében legitimitást biztosít.

¹⁶ Farzin NADIMI: Iran Flexes Its Muscles After the Kurdish Referendum, [online], 2017. 10. 10. Forrás: Washingtoninstitute.org [2017. 10. 24.].

¹⁷ The Latest: UN Regrets Iraq's Kurds Went Ahead With Vote, [online], 2017. 09. 25. Forrás: Usnews.com [2017. 10. 24.].

¹⁸ Iraqi parliament demands troops be deployed to areas disputed with Kurds, [online], 2017. 09. 25. Forrás: Presstv.com [2017. 10. 24.].

¹⁹ Iraq cranks up pressure on Kurdistan with flight ban over referendum, [online], 2017. 09. 28. Forrás: Ekurd.net [2017. 10. 24.].

²⁰ Iraq launched a probe into Kurdistan's lucrative oil revenues, [online], 2017. 10. 09. Forrás: Ekurd.net [2017. 10. 24.].

kormány lépéseket tett a kurd régióban működő mobiltelefon-társaságok fölötti ellenőrzés visszaszerzése érdekében is. Az intézkedések nagy valószínűséggel az Irak legnagyobb szolgáltatói közé tartozó, Erbil, illetve Szulejmánija központú Korek és Asiacell vállalatokat érintik.²¹ Következő lépésként október 10-én az iraki olajügyi miniszter elrendelte a Kirkuk–Ceyhan-kőolajvezeték helyreállítását és újbóli működésbe helyezését,²² amellyel Bagdad számára ismét lehetővé válik a kurdok kikerülése az észak-iraki területekről kitermelt kőolaj exportja tekintetében.²³ Ezt követően október 11-én egy iraki bíróság elrendelte a kurd függetlenségi népszavazás megszervezéséért felelős bizottság elnökének, valamint két további tagjának letartóztatását.²⁴ Október 19-én elfogatóparancsot adtak ki a kurd al-elnök, Koszrat Raszul ellen, amiért „megszállóknak” nevezte a Kirkukban megjelenő iraki katonákat, illetve „egy újabb Anfál”-nak²⁵ az eseményeket. A kurd politikus az iraki büntetőtörvénykönyv 226. cikke alapján akár hét év letöltendő börtönbüntetést is kaphat az iraki fegyveres erők nyilvános megsértéséért.²⁶

A vitatott területek ellen készülő katonai műveletéről az első hírek a népszavazás után hozzávetőlegesen két héttel kezdtek megjelenni a médiában. Október 13-án a kurdok mintegy hatezer pesmergát telepítettek az érintett területekre, és hangot adtak aggodalmuknak az iraki csapatmozgások miatt. Abbádi miniszterelnök és a hivatalos iraki források ekkor még tagadták a kurdok elleni támadási szándékot, és az Iszlám Állam elleni harchoz szükséges átcsoportosításokra hivatkoztak.²⁷ A mintegy negyven, többségében síita milíciát tömörítő, jelentős iráni befolyás alatt álló,²⁸ 2016-ban törvényileg az iraki szárazföldi erők állandó részeként elismert, attól azonban függetlenül működő katonai erő, az úgynevezett Népi Mozgósítási Erők (*Hasd es-Saabi*) részét képező Badr Szervezet vezetője, Hádi al-Amiri azonban már ekkor nyíltan felszólította a pesmergákat, hogy adják át a vitatott

²¹ Iraqi government wants Kurdistan-based mobile phone networks under its control, [online], 2017. 10. 09. Forrás: Reuters.com [2017. 10. 24.].

²² Iraq to reopen own oil pipeline to Turkey, bypassing one in Kurdistan, [online], 2017. 10. 10. Forrás: Ekurd.net [2017. 10. 24.].

²³ Az észak-iraki területekről a törökországi Ceyhan kikötőjébe kőolajat szállító csővezeték 2014 nyarán, az „Iszlám Állam” támadásai miatt állt le. Ezzel szinte egy időben kezdte meg működését az első önálló (kurdok által épített, a központi kormánytól független) kőolajvezeték, ami az elkövetkező időszakban Bagdad számára is lehetővé tette az export folytatását az északi olajmezőkről, a központi kormány és a KRK közötti megállapodás részeként.

²⁴ Iraq court orders arrest of Kurd independence vote organizers, [online], 2017. 10. 11. Forrás: Arabnews.com [2017. 10. 24.].

²⁵ Az úgynevezett Anfál-hadjárat Szaddám Huszein 1986–1989 között az észak-iraki kurd területek ellen folytatott katonai művelete, amelyben a becslések szerint több mint 100 ezer kurd civil vesztette életét. Az összecsapások részeként került sor például a hírhedt halabdzsai vegyifegyver-támadásra. A hadjárat egyik célja a Kirkuk környéki területek erőszakos „arabizálása” volt, amelynek szörnységei még ma is élénken élnek a kurd emberek (történeti) emlékezetében.

²⁶ Iraqi court issues arrest warrant for Kurdish Vice President Rasul, [online], 2017. 10. 19. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 24.].

²⁷ Ludovica IACCINO: Iraq dismisses claim its army is preparing to retake Kirkuk from Kurds as ‚fake news’, [online], 2017. 10. 17. Forrás: Ibtimes.co.uk [2017. 10. 24.].

²⁸ A Hasd több befolyásos parancsnoka nyíltan kifejezte elköteleződését az iráni iszlám forradalom Legfőbb Vezetője és az al-Kudsz parancsnoka mellett. Elemzők szerint Abbádi döntésével Irak saját Forradalmi Gárdját hozta létre, amellyel intézményesíti az iráni befolyást az ország fölött. Intő példaként Irán a Hezbollahon keresztül Libanonra gyakorolt befolyását emelik ki. Bár a Népi Mozgósítási Erők nem minden milíciája válaszol Iránnak – sokan Szisztáni ajatollahot követik –, mégis a Forradalmi Garda által támogatott hálózat a legnagyobb, legtapasztaltabb, legszervezettebb, legképzettebb és legjobban felszerelt. Bővebben a szervezetről, illetve a működését szabályozó jogszabályt angol nyelven lásd: Bill ROGGIO – Amir TOUMAJ: Iraq’s prime minister establishes Popular Mobilization Forces as a permanent ‘independent military formation’, [online], 2016. 07. 28. Forrás: Longwarjournal.org [2017. 10. 24.].

hovatartozású területeket.²⁹ A kurdok szerint október 15-ig kaptak erre határidőt a központi kormánytól, az iraki hatóságok azonban tagadták az ultimátum tényét.³⁰

Az iraki erők előrenyomulása október 16-án hajnalban indult meg Kirkuk felé déli és nyugati irányból. Az iraki terrorizmus elleni alakulatok a 9. páncélosadosztállyal és a Népi Mozgósítási Erőkkel, a helyi rendőri erőkkel együttműködésben vonultak be a városba. Ellenőrzésük alá vonták a K-1 katonai bázist, a Baba Gurgur olajmezőt, valamint kormányzati épületeket, a repülőteret és a kulcsfontosságú közlekedési csomópontokat. A kurd zászlókat levonták a településen. Másnap a kormányerők kezére került a Bai Hasszán és az Avana olajmező is.³¹ A következő napokban mintegy 14 ezer km²-t foglaltak vissza.³² Október 20-ra a politikai célt lényegében sikerült elérniük: a kurdok visszavonultak a 2014. június előtt birtokolt területeikre. Az offenzíva alatti napokban Abbádi Kirkuk és Tuz Khurmatu élére is új, arab kormányzót neveztek ki. Több ezer civil menekült északra a harcok elől az érintett településekről.³³

A katonai műveletek részeként mindössze szórványos összecsapásokra került sor, a veszteségekről nincsenek megbízható adataink. Kirkuki kórházak jelentései alapján az offenzíva első napján 22 pesmerga és 7 iraki katona vesztette életét; emellett megsebesült 11 pesmerga, 4 iraki katona és 54 civil.³⁴ Az október 20-i napra vonatkozóan, amikor Altun Kuprinál zajlottak hevesebb összecsapások, 150 halottat, illetve sebesültet jelentettek a pesmergák.³⁵ Kurd források szerint megsemmisítettek két harcokocsi, köztük egy Abramst és több mint 12 Humvet. Az iraki műveleti parancsnokság a németektől az Iszlám Állam elleni kizárólagos harchoz kapott MILAN páncéltörő rakéták használatával vádolta a kurdokat, akik azonban ezt tagadták.³⁶

A pesmergák lényegében harc nélküli visszavonulása mögött nem azonosíthatunk egyenes motivációt, mint ahogyan maguk a pesmergák sem egységesek. Feltehetően egyes katonák felső utasításra vonultak vissza, ami mögött politikai indítékok állhattak; máshol a parancsnok saját felelősségére döntött a visszavonulás mellett emberei védelme érdekében a reménytelenül nagy túlerővel szemben; de arra is volt példa, hogy a kurd katonák kitartottak, amíg ki nem fogytak a lőszerből, vagy éppen be nem kerítették őket.³⁷ A következő fejezet részletesebben is kitér a kurdok közötti belső megosztottság költségeire és szerepére a katonai helyzet kurd szempontból kedvezőtlen alakulásában.

²⁹ Loveday MORRIS – Mustafa SALIM: Iraqi forces demand Kurdish troops' withdrawal from Kirkuk area, [online], 2017. 10. 13. Forrás: Washingtonpost.com [2017. 10. 24.].

³⁰ Iraq conflict: Peshmerga ‚deadline to leave Kirkuk‘ passes, [online], 2017. 10. 15. Forrás: BBC.com [2017. 10. 24.]

³¹ Iraqi forces take control of all oil fields operated by state-owned North Oil in Kirkuk, [online], 2017. 10. 17. Forrás: Reuters.com [2017. 10. 24.].

³² Martin CHULOV: Kurds defeated, displaced and divided after Iraq reclaims oil-rich Kirkuk, [online], 2017. 10. 22. Forrás: TheGuardian.com [2017. 10. 24.].

³³ Iraqi forces take Kirkuk, lower Kurdistan flag, [online], 2017. 10. 16. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 24.]

³⁴ David ZUCCHINO: Iraqi Forces Sweep Into Kirkuk, Checking Kurdish Independence Drive, [online], 2017. 10. 16. Forrás: Nytimes.com [2017. 10. 24.].

³⁵ Peshmerga deny using MILAN anti-tank system against Iraqi forces, [online], 2017. 10. 21. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 24.].

³⁶ Uo.

³⁷ Bernard-Henri LÉVY: Who Betrayed the Kurdish People?, [online], 2017. Forrás: Tabletmag.com [2017. 10. 24.].

Törökország és Irán nem avatkozott be saját fegyveres erejével a harcokba, ugyanakkor közvetve mégis szerepük volt az offenzíva megindításában, többek között azért, hogy mindkettlen erőteljesebb fellépésre sürgették az iraki kormányt.³⁸ Az Egyesült Államok nem lépett fel a kurdok megsegítése érdekében. Donald Trump amerikai elnök bejelentette, hogy Washington nem választ oldalt a konfliktusban.³⁹ A nemzetközi közösség párbeszédre és az eskaláció elkerülésére szólította fel a feleket, és kimondva vagy kimondatlanul biztosították támogatásukról az iraki kormányt az alkotmányos rend helyreállításához. A kurdok ismételten igazolódva láthatták a régi mondásukat, miszerint „nincsenek barátai, csak a hegyek”.

Belső megosztottság – az iraki kurd szint

2017. szeptember 15-én 22 hónapos szünet után ült össze az iraki kurd parlament, hogy a függetlenségi népszavazás kiírásáról döntsön. A 111 fős parlamentben mindössze 68 képviselő jelent meg, amelyből 65-en a népszavazás megtartása mellett szavaztak. Az ülést bojkottáló két legnagyobb ellenzéki párt a Gorrán (Mozgalom a Változásért) és a Kurdisztáni Iszlám Csoportosulás (Komal) volt. Mindkét párt hangsúlyozta, hogy nem magát a függetlenséget mint célt utasítják el, hanem a népszavazás időzítését nem tartják megfelelőnek, valamint kritizálták a kezdeményezés pártpolitikai jellegét. A függetlenségi népszavazás legnagyobb támogatói a két hagyományos nagy párt, a kormányzó Kurdisztáni Demokrata Párt (*Kurdistan Democratic Party – KDP*), valamint az 1975-ös megalakulása óta nagy riválisa, a Kurdisztáni Hazafias Unió (*Patriotic Union of Kurdistan – PUK*) voltak.⁴⁰

A függetlenségi népszavazás kiírása és időzítése kapcsán ki kell emelnünk Maszúd Barzáni elnök személyes ambícióinak szerepét. Barzáni 2005 óta tölti be a KRK elnöki posztját. 2013-ban második elnöki ciklusa is lejárt, amit a kurd parlament ugyan 2015-ig kivételes esetként meghosszabbított, Barzáni azonban ezt követően sem akart távozni posztjáról, az Iszlám Állam jelentette fenyegetésre hivatkozva. Az Iszlám Állam elleni harc paradox módon fontos legitimációs alapként szolgált a kurd rezsim számára, segített ugyanis elfedni a régió komoly belső (gazdasági, politikai, társadalmi) gondjait.⁴¹ Az Iszlám Állam területvesztésével párhuzamosan azonban hatalma megőrzése érdekében a KDP-nek új legitimációs forrást kellett találnia. Barzáni azzal számolt, hogy a régóta vágyott függetlenség kérdése lesz az, ami köré egyesíteni tudja az embereket a november 1-jére tervezett kurd parlamenti és elnökválasztás előtt. Mindez ügyes politikai lépésnek tűnt, hiszen a népszavazás elválaszthatatlanul az ő nevével kapcsolódott össze, a politikai ellenzéke pedig nem tehette meg, hogy ne támogassa a közös ügyet.

³⁸ NADIMI: *i. m.*

³⁹ U.S. ‚not taking sides’ in Iraqi-Kurdish dispute – Trump, [online], 2017. 10. 16. Forrás: [Reuters.com](https://www.reuters.com) [2017. 10. 24.].

⁴⁰ Kurdistan parliament approves independence referendum on Sept 25, [online], 2017. 09. 15. Forrás: [Rudaw.net](https://www.rudaw.net) [2017. 10. 24.].

⁴¹ Erről bővebben lásd: PÉNZVÁLTÓ Nikolett: A stabilitás esélye Észak-Irakban – Iraki Kurdisztán 2011 után, [online], *Nemzet és Biztonság*, 8. évf., 2015/6, 70–96. o. [2017. 10. 24.]; N. RÓZSA Erzsébet: Irak újra a napirenden – Az Iraki és Levantei Iszlám Állam, [online], 2014. 06. 25. Forrás: [KKI.hu](https://www.kki.hu) [2017. 10. 24.]; WAGNER Péter: Irak a tartományi választások után, [online], 2013. 06. 27. Forrás: [KKI.hu](https://www.kki.hu) [2017. 10. 24.].

Utólag azonban látható, hogy Barzáni elszámolta magát. A népszavazás, ami arra volt hivatott, hogy konszolidálja a KDP pozícióját, a párt meggyengüléséhez vezetett. Több lehetséges magyarázat is van arra vonatkozóan, hogy mi történhetett. Barzáni egyrészt gondolhatta azt, hogy Bagdad túl gyenge ahhoz, hogy valódi erővel lépjen fel, a kurdok pedig a nemzetközi közösség támogatását élvezik. Az iraki kormány így nem meri majd „lehívni a blöfföt”. A kurd politikusok tehát e szerint az érvelés szerint saját PR-juk csapdájába estek. A Nyugaton agresszív média- és lobbitevékenységükről ismert kurdok keményen dolgoztak a függetlenségi projekt népszerűsítésén otthon és külföldön egyaránt – még Paul J. Manafortot, Donald Trump egykori kampányfőnökét is felkérték tanácsadónak.⁴² Ezzel egy időben azonban elnyomták a másként gondolkodókat és a népszavazás megrendezésével szembeni kritikus, legitim véleményeket.⁴³ Maga Barzáni a PUK árulásáról, titkos háttéralkuról beszél. A KDP-közeli média szerint az iraki támadás előtti napon a PUK alapító vezetőjének, az október 3-án elhunyt Dzsálál Tálabáninak több közeli családtagja Kirkukban tárgyalt Kászim Szulejmáni – az iráni Forradalmi Gárda al-Kudsz nevű különleges alakulata parancsnokának – képviselőivel, ahol a PUK ultimátumot kapott: vagy feladják a pozícióikat, vagy támadás indul ellenük.⁴⁴ Egy másik forrás szerint a PUK október 16-án konkrét megállapodást kötött a Népi Mozgósítási Erővel.⁴⁵ Hero Ibrahim Ahmed, Tálabáni özvegye azonban közleményben utasította vissza a vádak, miszerint családjából bárki utasítást adott volna a pesmergáknak a visszavonulásra. A PUK mindig is közel állt Iránhoz. Ebből a szempontból tehát nem nehéz a pártot árulással vádolni. Az iráni külügyminiszter, Dzsavad Zaríf például személyesen is részt vett Dzsálál Tálabáni temetésén, akinek síremlékét később Kászim Szulejmáni is felkereste.⁴⁶

Az egységes katonai fellépés hiánya önmagában eldöntötte a harcot. A katonai szintre lépő konfliktusban ismét megmutatkozott, hogy egységes politikai entitásról nem csupán a KRK esetében nem beszélhetünk – soha nem is beszélhettünk –, de nincs és nem is volt egységes pesmerga erő sem. A KRK pesmergaügyi minisztériuma alá rendelt 11 könnyűlövész-, két nehéz-, valamint két további tüzérdandár ebben a formában csak papíron létezik. Valójában több tucat különböző kötődésű milíciáról beszélhetünk. Bár a kurdok már korábban is felismerték a megosztottság költségeit, és több kísérlet is történt a pesmergák integrálására, ezek a kezdeményezések mindeddig nem jártak sikerrel. Amíg a kurd pártok egyfajta utolsó védvonalként tekintenek az ellenőrzésük alatt álló milíciákra, amelyek nélkül a fizikai túlélésük nem biztosított, várhatóan nem is fognak lemondani e kulcsfontosságú

⁴² Kenneth P. VOGEL – Jo BECKER: Manafort Working on Kurdish Referendum Opposed by U.S., [online], 2017. 09. 20. Forrás: [Nytimes.com](https://www.nytimes.com) [2017. 10. 24.].

⁴³ Ahogyan Crispin Smith rámutat, a legtájékozottabb amerikai állampolgárok kurdokról alkotott képét szeptembert megelőzően az Iszlám Állam elleni harcban elért fényes sikerek, a nők jogainak előmozdítása érdekében tanúsított tevékenység, a kisebbségekkel kapcsolatos toleráns viselkedés határozta meg. A régió sötétebb oldala, a növekvő korrupció és elnyomás, a szabad kurd média erőszakos korlátozása, a vitatott területeken a kisebbségekkel szemben végrehajtott atrocitások kevés figyelmet kaptak a mainstream diskurzusban. Crispin SMITH: The Kurds Miscalculated with Referendum, [online], 2017. 10. 18. Forrás: [Mei.edu](https://www.mei.edu) [2017. 10. 24.].

⁴⁴ Pro-Barzani Media Releases Details of Alleged Deal Between Iraqi Government and Patriotic Union of Kurdistan, [online], 2017. 10. 17. Forrás: [Southfront.org](https://www.southfront.org) [2017. 10. 24.].

⁴⁵ CHULOV: *i. m.*

⁴⁶ Alex MACDONALD: ANALYSIS: Kurdish dream of statehood sunk by rows and reckless decisions, [online], 2017. 10. 17. Forrás: [Middleeasteye.net](https://www.middleeasteye.net) [2017. 10. 24.].

döntési jogkörükről. Egy integrált, egységes parancsnoki lánc alatt vezetett katonai erő esetén a kurdok képesek lehetnek volna erőt mutatni, ami legalábbis további gondolkodásra készíthette volna Bagdadot.

A kibontakozó eseményekre válaszként a kurd politika összefogás helyett tovább fragmentálódott. Új politikai szereplők léptek színre, megpróbálva előnyükre fordítani a hatalmi átrendeződést. A PUK-on belüli feszültség, amely 2009-ben egyszer már szakadáshoz vezetett – ekkor, ebből a törésből született meg a Gorrán –, tovább éleződött. A népszavazást megelőző hónapokban a PUK több tagja, köztük a KRK korábbi miniszterelnöke (2009–2012), Barham Szálih, a PUK alelnöke, Koszrat Raszul és Nadzsmiddín Karím, Kirkuk kormányzója is kifejezte elégedetlenségét a párt vezetésével szemben.⁴⁷ Szálih végül kilépett a pártból, és a népszavazást követően új pártot alapított Koalíció a Demokráciáért és Igazságosságért (CDJ) néven. A CDJ egyik első nyilatkozatában azzal vádolta a kurdisztáni kormányt, hogy eljátszotta morális és politikai hitelességét, ezért átmeneti kormány felállítására szólított fel, amely megkezdi a tárgyalásokat Bagdaddal.⁴⁸

Az iraki kurd politikát mindig is jellemezte az egyidejű, illetve váltakozó együttműködés és versengés. Az utóbbi években azonban több olyan esemény is történt, amelyek az erősödő vetélkedés irányába mutattak. Az iraki kurd parlamentbe a legutóbbi, 2013-as regionális választásokon nyolc párt és a kisebbségi kvótának megfelelően további három kisebbségi csoport (5 türkmén, 5 keresztény, 1 örmény képviselő) került be.⁴⁹ Ezzel párhuzamosan a legutóbbi, 2014-es iraki parlamenti választásokon felbomlott az egységes Kurd Szövetség: a kurd pártok a korábbiaktól eltérően nem koalícióban, hanem külön-külön indultak a parlamenti helyekért. 2015 őszén a KDP és a Gorrán között került sor komolyabb összetűzésre. 2016 szeptemberében pedig az iraki parlament bizalmatlansági indítvánnyal megbuktatta Hosjar Zebárit, az iraki kormány KDP-s pénzügyminiszterét, miután a PUK és a Gorrán – lehetőséget látva arra, hogy gyengítsék a KDP pozícióit – nem állt ki mellette a szavazáson.⁵⁰ Ha a kurd pártok versengése és szétzúródottsága tovább fokozódik, és a kurdok nem tudnak egységes álláspontot képviselni az iraki parlamentben, ehelyett hagyják magukat kijátszani egymás ellen, akkor tovább gyengülhetnek a pozícióik Bagdaddal szemben.

A minden szintet átható gazdasági dimenzió

A függetlenség deklarálásának ugyan nem előfeltétele, a hatékony önálló állami működéshez azonban elengedhetetlen egy bizonyos szintű gazdasági stabilitás. Az iraki kurdok esetében kijelenthető, hogy a függetlenség gazdasági alapja jelenleg nem biztosított, s ez várhatóan nem fog változni a következő 2-3 évben sem. A KRK napjainkban mintegy 22 milliárd

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Barham Salih's party calls for transitional Kurdistan government, [online], 2017. 10. 19. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 24.].

⁴⁹ IHEC announced final results of Iraq's Kurdistan Parliamentary elections 2013, [online], 2013. 10. 02. Forrás: Ekurd.net [2017. 10. 24.].

⁵⁰ Ezekről bővebben lásd: PÉNZVÁLTÓ Nikolett: A stabilitás esélye Észak-Irakban... i. m.; ETL Alex – PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban, [online], *Nemzet és Biztonság*, 9. évf., 2016/5, 79–103. o. [2017. 10. 24.].

dolláros adóssággal küzd. A gazdasági nehézségek további tünetei például, hogy az elektromosáram-ellátás biztosítása több településen napi négy órára esett vissza; illetve hogy továbbra is fiatalok tízezrei vándorolnak el a régióból.⁵¹

A KRK az úgynevezett járadékgazdaságok útját járja: bevételeinek mintegy 90%-a a kőolaj exportjából származik. A járadékgazdaságok klasszikusnak tekinthető problémái mellett⁵² azonban a kurdok két, gazdasági szempontból kulcsterületen is nehézségekkel küzdenek: az erőforrásokhoz és a piacokhoz való hozzáférés területén. Bár a kurdoknak 2014-ben régóta vágyott célokat sikerült elérniük mindkét területen (Kirkuk fölötti ellenőrzés megszerzése; önálló kurd kőolajexport megindítása az új, független kurd vezetéken keresztül), az eredmény nem találkozott az előzetes pozitív várakozásokkal. Az iraki Állami Olajértékesítő Szervezet (*State Oil Marketing Organization – SOMO*) adatai szerint az iraki olajkitermelés az ország déli, síta többségű területeiről a 2016-os évben havi körülbelül 100 millió hordót tett ki.⁵³ A KRK 2016-ban átlagosan havi 17 millió hordó kőolajat tudott exportálni.⁵⁴ A két adat összevetéséből az látható, hogy a kurdok összességében nagyobb exportbevételhez jutottak volna, ha együttműködnek Bagdaddal, mint azzal, hogy önállóan exportáltak, előbbi esetben ugyanis – az iraki alkotmány előírásaival összhangban – az iraki összbevételek 17%-át kapták volna kézhez. A kirkuki olajmezők elvesztésével a kurd mutatók rövid távon nagy valószínűséggel nem fognak tudni javulni.

Ami a piacokhoz való hozzáférést illeti, a KRK földrajzi, geopolitikai elhelyezkedése rendkívül kedvezőtlen. Ennek legfőbb oka, hogy úgynevezett szárazföldbe zárt (*landlocked*) terület, vagyis nem rendelkezik tengerparttal. Ez azt jelenti, hogy gazdasági tekintetben rendkívüli mértékben függ a környező államoktól, hiszen kereskedelmének jelentős részét, illetve bizonyos termékek exportját kizárólagosan rajtuk keresztül bonyolíthatja le. Mindez önmagában nem lenne akkora probléma, ha a KRK szomszédjai nem azok lennének, akik. Nevezetesen a kurd függetlenségi törekvések megakadályozásában leginkább érdekelt négy állam: Törökország, Irán, Irak és Szíria. Az említett országok koordinált fellépés esetén – mint ahogyan az részben a függetlenségi népszavazást követően is történt – képesek gazdaságilag teljesen ellehetetleníteni, mintegy megfojtani a KRK-t. Mindez nem csak a szénhidrogénexport területén ütközik ki. Elég, ha csak arra gondolunk, hogy az iraki kurd régió hazai fogyasztásának 75%-a, az élelmiszerek 90%-a importból származik.⁵⁵

A fentiek azt is megmagyarázzák, miért érintették a kurdokat különösen érzékenyen a függetlenségi népszavazás után bevezetett gazdasági szankciók, például a devizaátutalások

⁵¹ Denise NATALI: Is Iraqi Kurdistan heading toward civil war?, [online], 2017. 01. 03. Forrás: Al-Monitor.com [2017. 10. 24.]. Néhány további mutató az elmúlt évekből: a kurd régió növekedési rátája 12% volt 2012-ben, 2014-ben azonban már csak 3%-os volt a GDP-növekedés. Ezzel egy időben a szegénységi ráta a Világbank becslései szerint a 2012-es 3,5%-ról 2014-re 8,1%-ra nőtt. The Kurdistan Region of Iraq: Assessing the Economic and Social Impact of the Syrian Conflict and ISIS, [online], 2015. 04. Forrás: Worldbank.org [2017. 10. 24.].

⁵² A járadékgazdaságok „klasszikus” tünete például a „kormányzattól függő, széles körű klientúrahálózat, gyakran mesterségesen felduzzasztott és korrump bürokrácia formájában.” GYENE Pál: „Járadékos államok”, avagy a rezsimstabilitás és hatalomgyakorlás összefüggései a posztzovjet Közép-Ázsia államaiban, [online], 2015. 03. Forrás: Uni-bge.hu [2017. 10. 24.].

⁵³ Iraq Crude Oil Exports, [online], 2017. Forrás: Somoil.gov.iq [2017. 10. 25.].

⁵⁴ Angelina RASCOUET – Khalid al-ANSARY: How Iraq's Kurdish Independence Referendum Could Impact Oil Markets, [online], 2017. 09. 20. Forrás: Bloomberg.com [2017. 10. 25.].

⁵⁵ Tamer BADAWI: The Dilemma of KRG Trade, [online], 2017. 10. 18. Forrás: Carnegieendowment [2017. 10. 25.].

felfüggesztése, vagy a légtér és a szárazföldi határok lezárása. Október 15-én Irán nem hivatalos kereskedelmi embargót vezetett be azáltal, hogy lezárta mindhárom hivatalos határátkelőjét a KRK felé a kereskedelmi és személyforgalom elől.⁵⁶ Törökország október 19-én lebegtette meg, hogy bármelyik pillanatban lezárhatja határátkelőit, erre azonban egyelőre nem került sor.⁵⁷

A kurd gazdaság önálló túlélési esélyeinek mérlegelésekor külön ki kell térnünk Oroszország szerepére. Míg az amerikai energiavállalatok egyre inkább kivonulnak a térségből,⁵⁸ a függetlenségi népszavazás közeledtével pedig több állam gazdasági szankciókat helyezett kilátásba vagy léptetett életbe a KRK-val szemben, az orosz energiaóriás Rosznyeft éppen ekkor aktivizálódott Iraki Kurdisztánban.⁵⁹ Az együttműködés első jelentős lépéseként az orosz vállalat február végén hárommilliárd dolláros kölcsönnyújtási megállapodást kötött a KRK-val, amely összeget a kurdok a jövőbeli kőolajeladásokból fizetik majd vissza.⁶⁰ Mindössze néhány nappal a referendum előtt, szeptember 18-án a Rosznyeft bejelentette, hogy több mint egymilliárd dollár értékben tervez beruházni a kurd régióban, amelynek részeként kiépítik a KRK földgázinfrastruktúráját, valamint egy export célú, évi mintegy 30 milliárd m³ kapacitású gázvezetékét is megépítenek. Az export a tervek szerint már 2020-ban megindulhatna Törökország felé, onnan pedig akár tovább az európai piacokra.⁶¹ Ezt követően október 20-án a Rosznyeft bejelentette, hogy megvásárolják a legfontosabb iraki kurd kőolajvezeték 60%-os tulajdonjogát (40% az eddigi operátor KAR Csoportnál marad). Az orosz vállalat a csővezeték kapacitását az egyharmadával, napi 950 ezer hordóra tervezi emelni.⁶² A tervezett beruházás összege 1,8 milliárd dollár. Emellett a két fél termelésmegosztási szerződést kötött öt új kitermelési blokkról, amelyek alatt összesen 670 millió hordó kőolajat sejtenek.⁶³

⁵⁶ Azt, hogy mennyire eszközként használja mindezt Irán, mutatja, hogy október 25-én újranyitották a két, PUK által ellenőrzött határátkelőt Szulejmánija tartományban (Parvív-Khán, Básmákh). A KDP által ellenőrzött, Erbil tartományal határos Hádzsi Omarán újranyitásáról azonban nem szóltak a hírek. Sulaimani-Iran borders expected to re-open on Wednesday, [online], 2017. 10. 25. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 25.].

⁵⁷ Hande FIRAT: Turkey may soon close the Iraqi border: Erdoğan, [online], 2017. 10. 19. Forrás: HurriyetDailyNews.com [2017. 10. 25.].

⁵⁸ Az Exxon például 2016 decemberében jelentette be, hogy hatból három kurdisztáni olajmezőről kivonul, de többek között a Chevron is csökkentette érdekltségét az iraki kurd területen. Nemzetközi olajvállalatok összesen mintegy 19 feltérési blokkot adtak fel. Dilshad ABDULLAH: International oil companies pull out of Kurdistan, [online], 2016. 12. 30. Forrás: Al-Monitor.com [2017. 10. 25.]. A magyar MOL a kedvezőtlen hozambecslések miatt 2015. december 31-től szüntette be – a száz százalékos tulajdonában álló Kalegran leányvállalatán keresztül – addig végzett tevékenységét a 889 km² Akri-Bijeel blokkban, amelynek 80%-os részesedéssel operátora, azaz a kutatások irányítója volt. Kiszállt a kurdisztáni Akri-Bijeel blokkból a Mol, [online], 2016. 01. 11. Forrás: HVG.hu [2017. 10. 25.].

⁵⁹ A kérdéshez külön adalékot jelent a két nagy orosz energiavállalat, a Rosznyeft és a Gazprom fokozódó vetélkedése. Sokáig a Gazpromé volt az orosz földgázexport monopóliuma, az utóbbi időben azonban a Rosznyeft a gázbizniszből is egyre nagyobb részt követel magának. Erről bővebben lásd: Russian Rivalries: A Tale of Two Energy Firms, [online], 2017. 09. 07. Forrás: Stratfor.com [2017. 10. 25.]. Azzal a tervvel, hogy iraki Kurdisztánból Törökországba és Délkelet-Európába exportáljon földgázt, a Rosznyeft a Gazprom két legfontosabb piacára helyezte a figyelmet. Említésre méltó továbbá, hogy a Gazprom éppen szeptember végén jelentette be, hogy kivonul az iraki kurd Halabdzsából. Gazprom scraps Halabja project in KRG, [online], 2017. 09. 29. Forrás: Dailysabah.com [2017. 10. 25.].

⁶⁰ Kurdistan secures \$3 bln loans from Rosneft, trading houses, [online], 2017. 03. 01. Forrás: Neftegaz.ru [2017. 10. 25.].

⁶¹ Rosneft-KRG deal will create stability, development: spokesperson, [online], 2017. 09. 18. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 25.].

⁶² Ez a mennyiség a globális kínálat mintegy 1%-ának felel meg.

⁶³ Russia's Rosneft To Take Controlling Stake Of Iraqi Kurdish Oil Pipeline, [online], 2017. 10. 20. Forrás: Rferl.org [2017. 10. 25.].

A beruházásokkal jelentős közvetlen, tartós orosz érdekeltség keletkezik Iraki Kurdisztánban, amelynek várhatóan komoly hatásai lesznek a térség jövőjére. Vlagyimir Putyin orosz elnök hangsúlyozta, hogy Oroszország nem kíván beavatkozni az iraki kormány és a kurdok közötti, belpolitikainak tekintett konfliktusba.⁶⁴ Az oroszok megtehetik, hogy kívárnak, elkerülve a túl korai állásfoglalást bármelyik szereplő mellett. Ugyanakkor lépéseikkel azt is jelezték, hogy jelen vannak a térségben, valamint minden szénhidrogénhez kötődő tervezésben. Talán nem korai kijelenteni, hogy az Észak-Irak egy újabb helyszínné vált azon konfliktusok sorában, amelyek nem oldódhatnak meg Moszkva jelenléte, illetve közreműködése nélkül.

Az orosz beruházások a kurd függetlenség jövőjét is érintik. A Rosznyeft mentőövet kínált az iraki kurd gazdaságnak. A földgázexport jövőbeli megindítása az iraki kurd területekről hozzájárulhat a függetlenséghez szükséges gazdasági alap megteremtéséhez, optimista becslés szerint akár már 4-5 éves távlatban; ezzel egy időben számos konfliktus lehetőségét hordozza magában például a török–orosz kapcsolatok jövőjét illetően.

Értékelés: győztesek és vesztesek, kilátások

A szeptember 25-i függetlenségi népszavazás legnagyobb vesztesének az iraki kurdisztáni régió és maguk a kurd emberek tekinthetők. Nem értékelhetik sikerként az eseményeket a népszavazást támogató kurd pártok sem. A KDP meggyengült, Barzani pozíciója pedig különösen ingatagga vált. Ellenfelei rövidlátással és azzal vádolják, hogy káoszba taszította a KRK-t. A nagy rivális PUK ugyanakkor nem tudta előnyére fordítani a helyzetet, helyette csak tovább erősítette „megbízhatatlan” imidzsét.⁶⁵ A KDP a PUK-ot teszi felelőssé a kirkuki területek elvesztéséért. Felvetődhet azonban a kérdés, hogy valójában mennyire bánja a PUK kihátrálását, hiszen így végeredményben nem kellett belemennie egy nagy veszteségekkel járó, jó eséllyel vesztes háborúba, és van kit hibáztatnia a területvesztésért.

A jövőt tekintve a KRK előtt alapvetően három út áll. A legoptimistább forgatókönyv szerint az események megnyitják az utat a régió reformja és egy kurd összefogás előtt. A két hagyományos párt (KDP, PUK), illetve a hitelességüket veszített régi, korrupt, törzsi vezetők hegemoniájának megtörése előtt azonban számos akadály áll. A legfőbb az, hogy ők birtokolják az erőforrásokat, rendelkeznek saját hadsereggel, valamint kiterjedt klientúrahálózattal. A Gorrán felemelkedésének éppen ezek hiánya volt a legnagyobb gátja. Hiába kapott 2014-ben kulcspozíciókat a KRK kormányában (pénzügy, pesmergaügylek), nem volt képes átvenni a tényleges irányítást az intézmények fölött, ahol olyan hivatalnokok dolgoztak, akiknek a lojalitása másfelé kötődött. S hiába birtokolt a PUK-nál több parlamenti helyet, saját fegyveres erő hiányában nem volt képes érdekeinek érvényt szerezni. A második lehetőség, hogy visszatérnek a régi idők, amikor a KRK-nak két külön adminisztrációja volt. A KDP és a PUK az együttműködés és versengés egymást váltogató min-

⁶⁴ Elena MAZNEVA: Russia's Rosneft Expands in Kurdistan With Five Oil Projects, [online], 2017. 10. 18. Forrás: [Bloomberg.com](https://www.bloomberg.com) [2017. 10. 25.].

⁶⁵ Kemal ÖZTÜRK: Who are winners and losers of the referendum crisis?, [online], 2017. 10. 19. Forrás: [Yenisafak.com](https://www.yenisafak.com) [2017. 10. 24.].

tázata mentén folytatja tovább. Bár ez számos, például működési nehézséget vet fel, még mindig jobb, mint – szélsőséges opcióként – a feszültségek fokozódásával egy közvetlen fegyveres összecsapás kirobbanása a KDP és a PUK között, mint ahogyan arra 1994–1998 között volt példa. A következő jelentős állomás a kurd politikában a november 1-jére tervezett, azonban az események hatására nyolc hónappal (ismét) elhalasztott regionális kurd parlamenti és elnökválasztás lesz.⁶⁶

Itt kell kapcsolódnunk Irak jövőképehez, ami nyilvánvalóan befolyásolni fogja a kurdisztáni események alakulását is. Az iraki miniszterelnök, Haider al-Abbádi megerősödött ki a konfliktusból. Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy Abbádinak nem volt tényleges választási lehetősége: amennyiben nem lép fel határozottan a kurdok ellen, szinte biztosan bizalmatlansági indítvánnyal nézett volna szembe. A 2018. májusi iraki parlamenti választások előtt komoly belpolitikai harcok várhatók. Tény, hogy a kurdok a függetlenségi referendummal tálcán kínálták a lehetőséget a vitatott területek visszaszerzésére, enélkül ugyanis jóval nehezebb lett volna legitimálni a katonai erő alkalmazását. Ugyanakkor hiba lenne Bagdad erejére következtetnünk az eseményekből. Az iraki kormány, mint ahogyan az egész politikai rendszer, ingatag lábakon áll. A politikai vezetők tulajdonképpen csak időt nyertek. Az Iszlám Államot követően „közös ellenségként” a kurdokkal szemben összefogták az embereket, a közvetlen fenyegetés elmúltával azonban tényleges válaszokat kellene találniuk a belső robbanással fenyegető társadalmi, politikai és gazdasági problémákra.⁶⁷

Az események nagy nyertesének Irán tűnik, amely tovább növelte a befolyását Irakban. Az iraki belső feszültségekből emellett leginkább az Iszlám Állam profitálhat.⁶⁸ A szélsőséges szervezet kihasználta a jelenlegi konfliktust is mozgásterének növelésére: beszámolók szerint október 19-én éjjel Kirkuktól délre falvakat támadtak meg.⁶⁹ Törökország vegyes eredményeket könyvelhet el. Egyrészt sikerként értékelheti, hogy megtalált egy viszonylagos egyensúlyt: erőt mutatott a kurd függetlenségi törekvésekkel szemben, amivel a kormánypárt megerősítette nacionalista szavazótáborának támogatását, ugyanakkor nem idegenítette el még jobban saját kurd lakosságát. Szintén pozitív fejlemény, hogy a KRK-ból érkező kőolaj, illetve potenciálisan a földgáz szállítása továbbra is biztosítottnak tűnik. A fontos szövetséges KDP és Barzáni meggyengülése azonban egyértelműen veszteség Ankara számára, ami csökkentheti a török befolyást a térségben. A belső kurd erőviszonyok átrendeződése a Kurdisztáni Munkáspárt (PKK) pozícióit is erősítheti. A másik oldalról ugyanakkor a KDP-vel fenntartott kapcsolatok romlásával egy időben Törökország kapcsolata javult Bagdaddal. A végső értékelés megvonása előtt számos kérdés nyitott még, mint például, hogyan alakul a Törökország által pártfogolt türkmének helyzete Kirkukban.

⁶⁶ Iraqi Kurdistan delays presidential and parliamentary elections for 8 months, [online], 2017. 10. 23. Forrás: E Kurd.net [2017. 10. 26.].

⁶⁷ Ezekről bővebben lásd: ETL–PÉNZVÁLTÓ: Egy rendszer foglyaként... *i. m.*

⁶⁸ Az „Iszlám Állam” iraki jövőjével kapcsolatos elképzelésekről lásd: MANYASZ Róbert – WAGNER Péter – PÉNZVÁLTÓ Nikolett – SZALAI Máté: Mi lesz az Iszlám Állammal Moszul ostroma után?, [online], 2016. Forrás: KKI.hu [2017. 10. 25.].

⁶⁹ Josie ENSOR: Isil attacks villages south of Kirkuk as Iraqi and Kurdish forces are distracted fighting each other, [online], 2017. 10. 19. Forrás: Telegraph.co.uk [2017. 10. 25.].

Az eseményekből az is kitűnik, hogy a belpolitika túlsúlyával jellemezhető ankarai külpolitikának – nem először – nem volt igazi mozgástere a konfliktusban.

Az Egyesült Államok egészen a népszavazásig próbált közvetíteni a felek között. A referendumot követő konfliktus kibontakozásakor egyértelműen jelezte, hogy nem választ oldalt. Sokatmondó, hogy az iraki offenzíva megindulását Washingtonból úgy kommentálták, hogy mindössze „koordinált csapatmozgásokról” van szó, a fegyveres összecsapásokat pedig „félreértések”, illetve a „rossz látási viszonyok” okozták.⁷⁰ Az Egyesült Államok ezúttal nem állt ki nyíltan a kurd autonómia mellett, mint ahogyan létfontosságú garanciákat biztosított a kurdok számára 1991-ben és 2003-ban. Kritikusai szerint Washington tétlenségével az iráni befolyásnak enged teret. Egyes vélemények szerint azonban az amerikaiak kifejezetten elégedettek az események jelenlegi alakulásával, és hátradőlve várják, míg Barzáni elbukik – azt követően, hogy saját személyes ambícióit követve elutasította az általuk kínált közvetítői segítséget.⁷¹

A következő hetekben sok múlik azon, hogy a Népi Mozgósítási Erők ténylegesen engedelmessé válnak-e Abbádi parancsának, és visszavonulnak-e Kirkukból, átadva biztonsági feladatokat a helyi erőknek és a hivatalos iraki haderőnek.⁷² Aggodalomra adhatnak okot azok az október 24-én napvilágot látott hírek, miszerint a Népi Mozgósítási Erők egy része a török–iraki kurd határátkelőhely irányába nyomult előre, amelynek stratégiai fontosságát növeli, hogy a kőolajvezeték is ezen a ponton halad át.⁷³ Abbádinak vigyáznia kell, hogy a szankciók ne támadják közvetlenül a kurd embereket egyfajta kollektív büntetésként. Röviden összefoglalva az etnikai és szektáriánus alapú politizálás, valamint erőszak kiújulása az, amit mindenáron meg kellene előznie. Ha a KRK határterületein – ahol rengeteg eltérő szereplő és érdek van jelen – felborul a kényes egyensúly, az akár egy iraki polgárháborúhoz is vezethet.

Zárásként érdemes rámutatni, hogy Irak jelenlegi problémái nem új keletűek. Lényegében körbe-körbejár az iraki történelem utóbbi néhány évében, évtizedében. Továbbra is megoldatlan Bagdad–KRK-viszonylatban a „vitatott területek” státusza, és nem született meg a szövetségi szénhidrogén-, valamint jövedelemmegosztási törvény sem. Egész Irak viszonylatában pedig továbbra is várat magára az etnikumok és felekezetek közötti végső megbékélés, valamint a régi elitnek befolyása alatt álló, korrupt és működésképtelen politikai rendszer reformja, amely képtelennek bizonyult valódi jövőképet kínálni az iraki fiatalok számára. Nem változott a vetélkedő regionális aktorok képe sem, akik az „oszd meg és uralkodj” elve alapján mindig szívesen játsszák ki a különböző iraki csoportokat egymás ellen saját érdekeik érvényesítése céljából. Továbbra is érvényes az a szakértők által sokat hangoztatott megállapítás is, hogy ha a szunnitákat nem sikerül jobban bevonni a politikai döntéshozatalba, illetve az iraki haderőbe, akkor az Iszlám Állam, vagy utódjaként egy (vagy több) hasonló, szélsőséges ideológiájú szervezet rövidesen ismét felemelkedhet

⁷⁰ Bill ROGGIO: CJTF-OIR: Kirkuk a 'misunderstanding' attributed to 'limited visibility conditions', [online], 2017. 10. 16. Forrás: Longwarjournal.org [2017. 10. 25.].

⁷¹ ZUCCHINO: *i. m.*

⁷² Reports: Hashd al-Shaabi withdraws from disputed areas, [online], 2017. 10. 19. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 25.].

⁷³ Iraq paramilitaries battle Kurds in push towards Turkish border oil hub, [online], 2017. 10. 24. Forrás: HurriyetDailyNews.com [2017. 10. 25.].

az iraki sivatagból. Egy stabil Irak előtt tehát számos kihívás áll, amelyek legújabbán kiegészültek az ország Iszlám Állam utáni újjáépítésének feladatával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 92.73% 'yes' for independence: preliminary official results, [online], 2017. 09. 27. Forrás: [Rudaw.net](#) [2017. 10. 24.]
- ABDULLAH DILSHAD: International oil companies pull out of Kurdistan, [online], 2016. 12. 30. Forrás: [Al-Monitor.com](#) [2017. 10. 25.]
- BADAWI, Tamer: The Dilemma of KRG Trade, [online], 2017. 10. 18. Forrás: [Carnegieendowment](#) [2017. 10. 25.]
- Baghdad demands control over borders, oil on eve of referendum, [online], 2017. 09. 24. Forrás: [Rudaw.net](#) [2017. 10. 24.]
- Barham Salih's party calls for transitional Kurdistan government, [online], 2017. 10. 19. Forrás: [Rudaw.net](#) [2017. 10. 24.]
- CHMAYTELLI, Maher: Iraq's Kurds stick to independence vote despite U.S. request to postpone it, [online], 2017. 08. 12. Forrás: [Reuters.com](#) [2017. 10. 24.]
- CHULOV, Martin: Kurds defeated, displaced and divided after Iraq reclaims oil-rich Kirkuk, [online], 2017. 10. 22. Forrás: [TheGuardian.com](#) [2017. 10. 24.]
- CSIKI Tamás: Érdekek, lehetőségek és stabilitás Észak-Irakban, [online], *Nemzet és Biztonság*, 4. évf., 2011/3, 15–27. o. [2017. 10. 24.]
- ENSOR, Josie: Isil attacks villages south of Kirkuk as Iraqi and Kurdish forces are distracted fighting each other, [online], 2017. 10. 19. Forrás: [Telegraph.co.uk](#) [2017. 10. 25.]
- ETL Alex – PÉNZVÁLTÓ Nikolett: Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban, [online], *Nemzet és Biztonság*, 9. évf., 2016/5, 79–103. o. [2017. 10. 24.]
- FIRAT, Hande: Turkey may soon close the Iraqi border: Erdoğan, [online], 2017. 10. 19. Forrás: [HurriyetDailyNews.com](#) [2017. 10. 25.]
- Gazprom scraps Halabja project in KRG, [online], 2017. 09. 29. Forrás: [Dailysabah.com](#) [2017. 10. 25.]
- GUMRUKCU, Tuvan – CHMAYTELLI, Maher: Turkish tanks drill on Iraqi border week before Kurdish vote, [online], 2017. 09. 18. Forrás: [Reuters.com](#) [2017. 10. 24.]
- GYENE Pál: „Járadékos államok”, avagy a rezsimstabilitás és hatalomgyakorlás összefüggései a posztszovjet Közép-Ázsia államaiban, [online], 2015. 03. Forrás: [Uni-bge.hu](#) [2017. 10. 24.]
- IACCINO, Ludovica: Iraq dismisses claim its army is preparing to retake Kirkuk from Kurds as 'fake news', [online], 2017. 10. 17. Forrás: [Ibtimes.co.uk](#) [2017. 10. 24.]
- IHEC announced final results of Iraq's Kurdistan Parliamentary elections 2013, [online], 2013. 10. 02. Forrás: [Ekurd.net](#) [2017. 10. 24.]
- Iraq conflict: Peshmerga 'deadline to leave Kirkuk' passes, [online], 2017. 10. 15. Forrás: [BBC.com](#) [2017. 10. 24.]
- Iraq court orders arrest of Kurd independence vote organizers, [online], 2017. 10. 11. Forrás: [Arabnews.com](#) [2017. 10. 24.]
- Iraq cranks up pressure on Kurdistan with flight ban over referendum, [online], 2017. 09. 28. Forrás: [Ekurd.net](#) [2017. 10. 24.]
- Iraq Crude Oil Exports, [online], 2017. Forrás: [Somooil.gov.iq](#) [2017. 10. 25.]
- Iraq launched a probe into Kurdistan's lucrative oil revenues, [online], 2017. 10. 09. Forrás: [Ekurd.net](#) [2017. 10. 24.]
- Iraq paramilitaries battle Kurds in push towards Turkish border oil hub, [online], 2017. 10. 24. Forrás: [HurriyetDailyNews.com](#) [2017. 10. 25.]
- Iraq to reopen own oil pipeline to Turkey, bypassing one in Kurdistan, [online], 2017. 10. 10. Forrás: [Ekurd.net](#) [2017. 10. 24.]

- Iraqi court issues arrest warrant for Kurdish Vice President Rasul, [online], 2017. 10. 19. Forrás: [Rudaw.net](#) [2017. 10. 24.]
- Iraqi forces take control of all oil fields operated by state-owned North Oil in Kirkuk, [online], 2017. 10. 17. Forrás: [Reuters.com](#) [2017. 10. 24.]
- Iraqi forces take Kirkuk, lower Kurdistan flag, [online], 2017. 10. 16. Forrás: [Rudaw.net](#) [2017. 10. 24.]
- Iraqi government wants Kurdistan-based mobile phone networks under its control, [online], 2017. 10. 09. Forrás: [Reuters.com](#) [2017. 10. 24.]
- Iraqi Kurdistan delays presidential and parliamentary elections for 8 months, [online], 2017. 10. 23. Forrás: [Ekurd.net](#) [2017. 10. 26.]
- Iraqi Kurds set date for independence referendum, [online], 2017. 06. 08. Forrás: [Aljazeera.com](#) [2017. 10. 24.]
- Iraqi parliament demands troops be deployed to areas disputed with Kurds, [online], 2017. 09. 25. Forrás: [Presstv.com](#) [2017. 10. 24.]
- Kiszállt a kurdisztáni Akri-Bijeel blokkból a Mol, [online], 2016. 01. 11. Forrás: [HVG.hu](#) [2017. 10. 25.]
- Kurdistan offers to 'freeze' results of independence referendum, engage in talks with Baghdad, [online], 2017. 10. 25. Forrás: [Ekurd.net](#) [2017. 10. 26.]
- Kurdistan parliament approves independence referendum on Sept 25, [online], 2017. 09. 15. Forrás: [Rudaw.net](#) [2017. 10. 24.]
- Kurdistan secures \$3 bln loans from Rosneft, trading houses, [online], 2017. 03. 01. Forrás: [Neftegaz.ru](#) [2017. 10. 25.]
- LÉVY, Bernard-Henri: Who Betrayed the Kurdish People?, [online], 2017. Forrás: [Tabletmag.com](#) [2017. 10. 24.]
- MACDONALD, Alex: ANALYSIS: Kurdish dream of statehood sunk by rows and reckless decisions, [online], 2017. 10. 17. Forrás: [Middleeasteye.net](#) [2017. 10. 24.]
- MANYASZ Róbert – WAGNER Péter – PÉNZVÁLTÓ Nikolett – SZALAI Máté: Mi lesz az Iszlám Állammal Moszul ostroma után?, [online], 2016. Forrás: [KKI.hu](#) [2017. 10. 25.]
- MAZNEVA, Elena: Russia's Rosneft Expands in Kurdistan With Five Oil Projects, [online], 2017. 10. 18. Forrás: [Bloomberg.com](#) [2017. 10. 25.]
- MORRIS, Loveday – SALIM, Mustafa: Iraqi forces demand Kurdish troops' withdrawal from Kirkuk area, [online], 2017. 10. 13. Forrás: [Washingtonpost.com](#) [2017. 10. 24.]
- N. RÓZSA Erzsébet: Irak újra a napirenden – Az Iraki és Levantei Iszlám Állam, [online], 2014. 06. 25. Forrás: [KKI.hu](#) [2017. 10. 24.]
- NADIMI, Farzin: Iran Flexes Its Muscles After the Kurdish Referendum, [online], 2017. 10. 10. Forrás: [Washingtoninstitute.org](#) [2017. 10. 24.]
- NATALI, Denise: Is Iraqi Kurdistan heading toward civil war?, [online], 2017. 01. 03. Forrás: [Al-Monitor.com](#) [2017. 10. 24.]
- ÖZTÜRK, Kemal: Who are winners and losers of the referendum crisis?, [online], 2017. 10. 19. Forrás: [Yenisafak.com](#) [2017. 10. 24.]
- PÉNZVÁLTÓ Nikolett: A stabilitás esélye Észak-Irakban – Iraki Kurdisztán 2011 után, [online], *Nemzet és Biztonság*, 8. évf., 2015/6, 70–96. o. [2017. 10. 24.]
- Peshmerga deny using MILAN anti-tank system against Iraqi forces, [online], 2017. 10. 21. Forrás: [Rudaw.net](#) [2017. 10. 24.]
- Press Conference by Special Presidential Envoy McGurk in Erbil, Iraq, [online], 2017. 09. 14. Forrás: [State.gov](#) [2017. 10. 24.]
- Pro-Barzani Media Releases Details of Alleged Deal Between Iraqi Government and Patriotic Union of Kurdistan, [online], 2017. 10. 17. Forrás: [Southfront.org](#) [2017. 10. 24.]
- RASCOUET, Angelina – al-ANSARY, Khalid: How Iraq's Kurdish Independence Referendum Could Impact Oil Markets, [online], 2017. 09. 20. Forrás: [Bloomberg.com](#) [2017. 10. 25.]
- Reports: Hashd al-Shaabi withdraws from disputed areas, [online], 2017. 10. 19. Forrás: [Rudaw.net](#) [2017. 10. 25.]

- ROGGIO, Bill – TOUMAJ, Amir: Iraq's prime minister establishes Popular Mobilization Forces as a permanent 'independent military formation', [online], 2016. 07. 28. Forrás: Longwarjournal.org [2017. 10. 24.]
- ROGGIO, Bill: CJTF-OIR: Kirkuk a 'misunderstanding' attributed to 'limited visibility conditions', [online], 2017. 10. 16. Forrás: Longwarjournal.org [2017. 10. 25.]
- Rosneft-KRG deal will create stability, development: spokesperson, [online], 2017. 09. 18. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 25.]
- Russian Rivalries: A Tale of Two Energy Firms, [online], 2017. 09. 07. Forrás: Stratfor.com [2017. 10. 25.]
- Russia's Rosneft To Take Controlling Stake Of Iraqi Kurdish Oil Pipeline, [online], 2017. 10. 20. Forrás: Rferl.org [2017. 10. 25.]
- SMITH, Crispin: The Kurds Miscalculated with Referendum, [online], 2017. 10. 18. Forrás: Mei.edu [2017. 10. 24.]
- Sulaimani-Iran borders expected to re-open on Wednesday, [online], 2017. 10. 25. Forrás: Rudaw.net [2017. 10. 25.]
- The Kurdistan Region of Iraq: Assessing the Economic and Social Impact of the Syrian Conflict and ISIS, [online], 2015. 04. Forrás: Worldbank.org [2017. 10. 24.]
- The Latest: UN Regrets Iraq's Kurds Went Ahead With Vote, [online], 2017. 09. 25. Forrás: Usnews.com [2017. 10. 24.]
- Turkey launches military exercise near Iraqi border, [online], 2017. 09. 18. Forrás: Aa.com.tr [2017. 10. 24.]
- Turkey, Iraq and Iran agree to put pressure on KRG over independence referendum, [online], 2017. 09. 21. Forrás: Dailysabah.com [2017. 10. 24.]
- Turkish PM makes 'last call' to Barzani to cancel planned independence referendum, [online], 2017. 09. 15. Forrás: HurriyetDailyNews.com [2017. 10. 24.]
- U.S. 'not taking sides' in Iraqi-Kurdish dispute – Trump, [online], 2017. 10. 16. Forrás: Reuters.com [2017. 10. 24.]
- VOGEL, Kenneth P. – BECKER, Jo: Manafort Working on Kurdish Referendum Opposed by U.S., [online], 2017. 09. 20. Forrás: Nytimes.com [2017. 10. 24.]
- WAGNER Péter: Irak a tartományi választások után, [online], 2013. 06. 27. Forrás: KKI.hu [2017. 10. 24.]
- ZUCCHINO, David: Iraqi Forces Sweep Into Kirkuk, Checking Kurdish Independence Drive, [online], 2017. 10. 16. Forrás: Nytimes.com [2017. 10. 24.]